

УДК 336.717

Максімова М.В.

кандидат економічних наук

викладач кафедри банківської справи

Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розглянуто та узагальнено існуючі підходи до визначення сутності поняття державне регулювання банківської діяльності. Запропоновано розуміти його як системний вплив суб'єктів регулювання щодо створення основ та принципів здійснення банківської діяльності з метою забезпечення стабільного функціонування та сталого розвитку банківської системи, а також захисту інтересів вкладників і кредиторів.

Ключові слова: банківська діяльність, державне регулювання, морфологічний аналіз

Максімова М.В. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ БАНКОВСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.

В статье рассмотрены и обобщены существующие подходы к определению сущности понятия государственное регулирование банковской деятельности. Предложено рассматривать его как системное влияние субъектов регулирования в процессе создания основ и принципов осуществления банковской деятельности с целью обеспечения стабильного функционирования и устойчивого развития банковской системы, а также защиты интересов вкладчиков и кредиторов.

Ключевые слова: банковская деятельности, государственное регулирование, морфологический анализ.

Maksimova M.V. THEORETIC APPROACHES TO DISTINGUISHING THE ESSENCE OF THE NOTION OF BANKING ACTIVITY GOVERNMENT REGULATION

Approaches to distinguishing the essence of the notion of banking activity government regulation are considered and generalized in the article. Proposed to regard banking activity government regulation as the systemic action of regulation entities as to the formation of the basis and principles of banking activity with the aim of providing stable functioning and sustainable development of the banking system as well as investors and lenders' interests protection.

Keywords: *banking activity, government regulation, morphological analysis method.*

Постановка проблеми. Формування значного фінансового потенціалу країни та укріплення її фінансової незалежності можливе за умови досягнення стабільного функціонування банківської системи. Проте сучасні умови господарювання банківської системи в Україні доводять її найбільшу чутливість до кризових явищ як ланки, що забезпечує процеси фінансування галузей економіки. За даними Національного банку України (НБУ) станом на 01.01.2017 збиток банківської діяльності склав 158773 млн грн, а показники рентабельності активів і капіталу мали від'ємні значення – (–12,60%) та (–116,74%) відповідно. Тому, пошук ефективних механізмів та інструментів державного регулювання банківської системи є одним із найважливіших питань, які наразі доцільно вирішувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження різних аспектів державного регулювання банківської діяльності знайшли відображення в працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених.

В роботі [1] Д'яконова І.І. та Мордань Є.Ю. наводять трактування сутності поняття «державне регулювання банківської діяльності», «банківське регулювання» та аналізують систему органів державного регулювання банківської діяльності. Автор [2, 3] наводить визначення поняття «державне регулювання банківської діяльності», досліджує його структуру та механізм

реалізації. Науковці [4] доповнюють дослідження дискусією щодо різноманітності підходів до розуміння співвідношення понять «державне регулювання банківською діяльністю» та «державний нагляд за банківською діяльністю».

Також дослідженням різноманітних питань щодо державного регулювання займалися такі російські вчені як Гейвандов Я.А. [5], Миронов В.Ю. [6], Попов І.С. [7], П'ятенкова В.В. [8], які досліджували питання співвідношення понять «державне регулювання банківської діяльності» та «банківське регулювання». Довели, що перше поняття має більш широке значення, аніж друге.

Наукові розробки дозволяють зробити висновок щодо глибокого вивчення питань щодо державного регулювання банківської діяльності в Україні. Однак, слід все ж таки констатувати, що і дотепер відсутнє єдине, чітке визначення поняття «державне регулювання банківської діяльності».

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування сутності державного регулювання банківської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників підтвердив те, що існують певні розбіжності у розумінні сутності державного регулювання банківської діяльності. Дискусійність цього положення підтверджується й відсутністю законодавчо закріпленого визначення цього поняття.

Так, відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» [9], поняття «державне регулювання ринків банківських послуг» визначено як складову «державного регулювання ринків фінансових послуг» та трактується як здійснення державою комплексу заходів щодо регулювання та нагляду за ринками банківських послуг з метою захисту інтересів споживачів банківських послуг та запобігання кризових явищ.

Закон України «Про Національний банк України» зводить державне регулювання банківської діяльності до функцій НБУ, які полягають у «створенні норм, що регулюють діяльність банків та визначають загальні

принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду і відповідальність за порушення банківського законодавства» [10]. Законодавець у цій дефініції акцентує увагу на нормотворчій та контрольній функціях державного регулятора.

Схожу позицію займають такі автори, як Н. М. Конін [11], В. П. Полякова, Л. А. Московкина [12] описуючи державне регулювання банківської діяльності, розкривають його сутність лише через діяльність центрального банку.

Однак не можна зводити «регулювання державне» тільки до діяльності центрального банку в частині, що стосується вироблення правил, інструкцій, які мають визначити порядок дій банків та інших кредитних установ. Тільки на основі законодавчої діяльності держави і можуть бути вироблені нормативні документи центрального банку та інших органів, що здійснюють контроль і нагляд за діяльністю кредитних установ.

Законодавча і нормативна база є основою регулювання-управління діяльністю банківської системи в цілому, тобто і центрального банку, і комерційних банків, а також бірж, спеціалізованих кредитних установ, усієї інфраструктури фінансового ринку. Законодавча і нормативна база дозволяє створювати конкурентне банківське середовище, захищаючи або пом'якшуючи руйнівні дії стихійних елементів ринку та його механізмів. [8, с. 19]

Державне регулювання банківської діяльності здійснюється саме в правовій формі, через відповідні законодавчі та нормативні акти, прийняті органами державної влади. Державне регулювання банківської діяльності здійснюється і через інші, закріплені законом, види діяльності уповноважених державних органів [5, с. 48], до яких відносять Президента України, Верховну Раду України, Національний банк України, органи виконавчої та судової влади.

Тому державне регулювання банківського сектору – це функція державного управління; комплекс заходів та інструментів з боку державних органів влади із забезпечення ефективного та безпечного функціонування банківської системи; механізм координації проведення реформ

цілеспрямованого вдосконалення грошово-кредитної політики й діяльності банків [2].

І. С. Попов зазначає, що державне регулювання банківської діяльності являє собою нормотворчу та індивідуально-владну діяльність суб'єктів регулювання, спрямовану на впорядкування створення і діяльності кредитних організацій, банківської системи в цілому, формування та підтримку сталого правового порядку в сфері банківської діяльності, захист прав і законних інтересів її учасників і приватних осіб [7].

Деяко схоже трактування поняття надає В. Ю. Миронов, визначаючи державне регулювання банківської діяльності, як здійснення спеціально уповноваженими органами нормативного та індивідуально-владного впливу на банківську систему з метою упорядкування діяльності елементів банківської системи, захисту прав і законних інтересів осіб, що взаємодіють з елементами банківської системи, а також формування та підтримки стійкого правопорядку у сфері банківської діяльності [6].

Я. А. Гейвандов виділяє в державному регулюванні банківської діяльності два основних рівня. З одного боку, – це регулювання державою макроекономічних процесів, пов'язаних з грошово-кредитними відносинами.

Тому вплив держави здійснюється на всі структурні елементи банківської системи, включаючи Центральний банк, а також приймаються основні напрямки єдиної державної грошово-кредитної політики, здійснюються інші заходи, що прямо чи опосередковано впливають на стан банківської системи і внутрішню політику в державі.

З іншого боку, – державне регулювання банківської системи виявляється у здійсненні безпосередньо регулюючої діяльності уповноважених державних органів щодо створення, організації, реєстрації, ліцензування конкретних елементів банківської системи і здійснення ними банківської діяльності [5, с. 53].

На думку авторів [1], під поняттям державне регулювання банківської діяльності слід розуміти, процес створення органами державної влади системи

норм та правил, що забезпечують стабільність розвитку банківської системи та захист інтересів вкладників та кредиторів банку, а також створюють основи для економічного зростання в державі.

Так, О.П. Орлюк розглядає державне регулювання банківської діяльності як одну із "форм державного управління, що становить собою систему заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган) забезпечує стабільне та безпечне функціонування банків, а також попереджає дестабілізуючі процеси у банківському секторі" [13, с. 151 – 152]. Подібне визначення дає і Любунь О.С. [14, с. 208 – 209].

В.І. Міщенко, А.П. Яценюк, В.В. Коваленко, О.Г. Корнєва твердять, що під державним регулюванням банківської діяльності розуміється «відповідна правова база, тобто закони, що регламентують діяльність банків, а також ухвалення відповідними установами, уповноваженими державою, що регламентують функціонування банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив. Положення базуються на чинному законодавстві, конкретизують та роз'яснюють основні пункти законів та визначають межі поведінки банків, які сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи» [15, с. 47-48].

Однак наведене визначення обмежує державне регулювання розробкою нормативних актів, інструкцій та директив. Окрім того, автори зводять регулювання до правової бази, а не до системи заходів та інструментів впливу.

Автори [4, 16] визначають, що державне регулювання банківської діяльності – це застосування державою системи заходів та інструментів впливу на банківську сферу для досягнення важливих суспільних цілей.

Узагальнення думок науковців щодо визначення державного регулювання банківської діяльності свідчить, що незважаючи на численні публікації, на сьогодні відсутній єдиний підхід до визначення цього поняття.

Тому в табл.1 наведено результати морфологічного аналізу визначень державного регулювання банківської діяльності.

Таблиця 1

Конкретизація поняття «державне регулювання банківської діяльності» за результатами морфологічного аналізу

Ключове слово	Визначення в межах ключового слова	Конкретизація визначення	Мета в межах понять	№ джерела, де використовується
1	2	3	4	5
комплекс	здійснених державою заходів	регулювання та нагляду за ринками банківських послуг	захисту інтересів споживачів банківських послуг та запобігання кризових явищ	9
	заходів та інструментів	державних органів влади	забезпечення ефективного та безпечного функціонування банківської системи	2
процес	створення норм	регулюють діяльність банків та визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду і відповідальність за порушення банківського законодавства		10
	створення	органами державної влади системи норм та правил, а також створюють основи	забезпечення стабільності розвитку банківської системи та захист інтересів вкладників та кредиторів банку, а також основи економічного зростання в державі	1
діяльність	центрального банку	вироблення правил, інструкцій, які мають визначити порядок дій комерційних банків та інших кредитних установ		11, 12
	уповноважених державних органів	здійснюється в правовій формі, через відповідні законодавчі та нормативні акти		5
	нормотворча та індивідуально-владна	суб'єктів регулювання, спрямовану на впорядкування створення і діяльності кредитних організацій, банківської системи в цілому, формування та підтримку сталого правового порядку в сфері банківської діяльності, захист прав і законних інтересів її учасників і приватних осіб		7

Продовження табл. 1

1	2	3	4	5
	регулююча	уповноважених державних органів щодо створення, організації, ресстрації, ліцензування конкретних елементів банківської системи і здійснення ними банківської діяльності		
функція	державного управління			2
механізм	координації	проведення реформ цілеспрямованого вдосконалення грошово-кредитної політики й діяльності банків		2
вплив	нормативний та індивідуально-владний	спеціально уповноважених органів на банківську систему	метою упорядкування діяльності елементів банківської системи, захисту прав і законних інтересів осіб, що взаємодіють з елементами банківської системи, а також формування та підтримки стійкого правопорядку у сфері банківської діяльності	6
регулювання	державною	макроекономічних процесів, пов'язаних з грошово-кредитними відносинами		5
форма	державного управління	що становить собою систему заходів, за допомогою яких держава через центральний банк (або інший уповноважений орган)	стабільне та безпечне функціонування банків, а також попереджає дестабілізуючі процеси у банківському секторі	13, 14
правова база	установ, уповноваженими державною	регламентують функціонування банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив		15
система	заходів та інструментів впливу	держави на банківську сферу	для досягнення важливих суспільних цілей	4, 16

Зокрема, морфологічний аналіз визначень (табл. 1.1) показує, що дослідниками для визначення сутності поняття використовують такі ознаки: діяльність (27%); комплекс (13%); функція (7%); механізм (7%); вплив (7%); регулювання (7%); форма (7%); правова база (7%); система (7%).

Найбільш поширеною точкою зору серед науковців є розуміння державного регулювання банківської діяльності як діяльності центрального банку (40%) або уповноважених державних органів (20), а також розглядається

як нормотворча і індивідуально-владна (20%) та регулююча (20%).

При цьому, головною метою державного регулювання, на думку більшості науковців, є захист інтересів споживачів банківських послуг (вкладників та кредиторів) та забезпечення стабільного функціонування банківської системи.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, за результатами огляду й узагальнення літературних джерел, синтезу найбільш характерних особливостей досліджуваного поняття автором запропоновано розуміти державне регулювання банківської діяльності як системний вплив суб'єктів регулювання щодо створення основ та принципів здійснення банківської діяльності з метою забезпечення стабільного функціонування та сталого розвитку банківської системи, а також захисту інтересів вкладників і кредиторів.

Отже, можна зробити висновок про багатогранність та складність поняття «державне регулювання банківської діяльності». Тому, зважаючи на сучасний етап функціонування вітчизняної банківської системи України, особливої актуальності набувають питання щодо удосконалення існуючих та впровадження нових підходів щодо державного регулювання банківської діяльності. Подальші дослідження можуть бути пов'язані з комплексним дослідженням складових системи державного регулювання банківської діяльності.

Бібліографічний список:

1. Д'яконова І.І. Межі застосування понять «банківське регулювання» та «державне регулювання банківської діяльності» / І. І. Д'яконова, Є. Ю. Мордань // Європейський вектор економічного розвитку : зб. наук. праць. – 2012. – Вип. 1(12). – С. 66 – 73.

2. Коваленко М. Державне регулювання банківського сектору економіки країни [Електронний ресурс] /М. Коваленко. – Режим доступу:

[http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02\(9\)/11kmmseu.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2011/2011_02(9)/11kmmseu.pdf)

3. Коваленко М.М. Сутність і складові механізми державного регулювання банківського сектора економіки [Електронний ресурс] / М.М. Коваленко. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2011-2/doc/2/05.pdf>

4. Кльоба Л.Г. Умови та чинники державного регулювання банківської діяльності / Л.Г. Кльоба, В.Л. Кльоба, Р.Л. Кльоба // Економіка та держава. – 2013. – № 9. – С. 42 – 45

5. Гейвандов Я. А. Государственно регулирование банковской деятельности в Российской Федерации (теоретический и организационно-правовой анализ) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. / Гейвандов Ян Альбертович. – СПб., 1997. – 355 с.

6. Миронов В. Ю. Финансово-правовые основы банковского регулирования. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14 / Миронов Владислав Юрьевич. – Саратов, 2005. – 219 с.

7. Попов И. С. Правовой механизм государственного регулирования банковской деятельности : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Попов Илья Сергеевич. – М., 2000. – 208 с.

8. Пятенко, В. В. Регулирование деятельности коммерческих банков : дис. ... к.э.н : 08.00.01, 08.00.10 / Пятенко Валентина Витальевна. – Москва, 1999, 162 с.

9. Закони України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг» № 2664-III від 12.07.2001 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

10. Закон України «Про Національний банк України» № 679-XIV від 20.05.1999 р, з наступними змінами та доповненнями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14>

11. Конин Н. М. Административное право России / Н. М. Конин. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 448 с.

12. Полякова В. П. Структура и функции центральных банков :

зарубежный опыт. / В. П. Полякова, Л. А. Московкина. – М, 1996. – 192 с.

13. Орлюк О.П. Банківське право: навч. посібник. — К.: Юрінком Інтер, 2004. — 376 с.

14. Любунь О.С. Банківський нагляд : підруч. / О.С. Любунь, К.Є. Раєвський. — К.: ЦНЛ, 2005. — 416 с.

15. Міщенко В.І. Банківський нагляд: навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — 406 с.

16. Паласевич – Дрогобицький М.Б. Теоретико-методологічні засади державного регулювання банківської діяльності / М.Б. Паласевич-Дрогобицький // Науковий вісник. – 2007. – Вип. 17.7. – С. 245 – 250